

ὑποπίπτουσι γέλωτι, καὶ φήσουσιν ἡμᾶς τούτοις μόνοις ἐπερειδομένους πιστεύειν. Τὰ τοίνυν | τῆς πίστεως ὄντα οὐ δεῖ δεικνύναι πειρασθαι, εἰ f. 211 μὴ διὰ ῥητῶν τοῖς αὐτὰ παραδεχομένοις· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἀρκεῖ διεκδικεῖν τὴν πίστιν, καὶ δεικνύναι μὴ ἀδύνατον εἶναι τὸ ὑπ' αὐτῆς κηρυττόμενον.

Ἔστι δὲ διχῶς ἡμῖν ἀναγκαῖα ἦν ἡ γνῶσις τῶν θείων προσώπων, ἕνα μὲν τρόπον πρὸς τὸ ὀρθῶς φρονεῖν περὶ τῆς τῶν ὄντων δημιουργίας· τῷ γὰρ λέγειν τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ πάντα ποιῆσαι τὸν Θεόν ἢ αἴρεσις ἐκβάλλεται τῶν τιθέντων ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης παραγαγεῖν· τῷ τιθέναι ἐν τῷ Θεῷ πρόοδον ἀγάπης δεικνύται δι' οὐδεμίαν ἔνδειαν ἢ ἐξωτερικὴν αἰτίαν, ἀλλὰ 10 διὰ τὸν ἔρωτα τῆς ἰδίας ἀγαθότητος· ὅθεν καὶ Μωϋσῆς εἰπὼν ὅτι „ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός“, ἐπάγει· „Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γεννηθήτω“, πρὸς δὴλῶσιν τοῦ θείου Λόγου. Εἶτα καὶ εἶδεν ὁ Θεός τὸ φῶς, ὅτι καλόν, πρὸς δὴλῶσιν τοῦ θείου ἔρωτος· ἕτερον δὲ καὶ ἀρχοειδέστερον τρόπον, ἵνα ὀρθὰ δοξάζωμεν περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπέου γένους, τελεσθείσης 15 διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τῶν δωρεῶν τοῦ Πνεύματος.

Ἄλλα καὶ οἱ φιλόσοφοι ἐνιαχοῦ ἀπτονται τριάδος, εἰ καὶ μὴ ἔγνωσαν τὸ τῶν προσώπων μυστήριον. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι τῷ τριαδικῷ ἐχρῶντο ἀριθμῷ ἐπὶ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν εὐχῶν διὰ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ τελειότητα, ὡς καὶ Ἀριστοτέλης λέγει. Καὶ οἱ Πλατωνικοὶ δὲ μίαν ἀρχὴν ἔλεγον τὸ πρῶτον 20 ὄν καὶ τάγαθόν, ἣν ἔλεγον πατέρα τῆς τῶν ὄντων ὀλότητος, καὶ ὑπὸ ταύτην ἄλλην οὐσίαν, ἣν νοῦν ὠνόμαζον ἢ νοερὰν ἀρχὴν· ἐνιοὶ δὲ αὐτῶν καὶ οὐρανὸν ἐκάλουν, καὶ ἐν ταύτῃ εἶναι ἔλεγον τοὺς λόγους πάντων τῶν ὄντων· καὶ τρίτην οὐσίαν χωριστήν, ἣν ἐκάλουν ψυχὴν, ἣ δοκεῖ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσήκειν. Ἡμεῖς δ' οὐχ οὕτως ὑποτιθέμεθα τὰ θεῖα πρόσωπα 25 ὡς τῇ οὐσίᾳ διαφέροντα· αὕτη γὰρ ἡ αἴρεσις Ὠριγένους καὶ Ἀρειανῶν πλατωνιζόντων ἐν τούτῳ.

2.-3. Ἔστι γνῶρισμα τοῦ Πατρὸς μὲν ἡ ἀγεννησία καὶ ἡ πατρότης καὶ ἡ πνεῦσις· τοῦ δὲ Υἱοῦ ἡ υἰότης, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος ἡ ἐκπόρευσις. Ἐκ τούτων τὰ τρία μόνον γνωρίσματα κυρίως προσωπικά· πατρότης, 30 υἰότης καὶ ἐκπόρευσις· ἀγεννησία δὲ, γνῶρισμα μόνον, διότι οὐκ ἔστιν ἀναφορά, εἰ μὴ κατὰ ἀνάγκην· τὸ ἀπ' οὐδενὸς γὰρ εἶναι σημαίνει.

XXXIII. — Περὶ τοῦ Πατρὸς.

1. Ἔστι ὁ Πατὴρ ἀρχὴ ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· ἀρχὴ γάρ, 35 τὸ ἀφ' οὗ τι πρόβεισιν ἢ τινα· τοιοῦτος δὲ ὁ Πατὴρ ἐν τῇ πρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα παραθέσει.

Ἰστέον δὲ ὡς οἱ Ἕλληνες ἀδιαφόρως τῷ τῆς ἀρχῆς καὶ αἰτίας ὄν-

ματι χρώμενοι, τὸν Πατέρα καὶ αἴτιον τῶν ἐξ αὐτοῦ πάντων λέγουσιν·
 f. 211^v | οἱ δὲ Λατῖνοι ἐπὶ τῶν θείων τῷ τῆς αἰτίας ὀνόματι οὐ κέχρηται, τῷ
 δὲ τῆς ἀρχῆς μόνῳ, ὅτι ἡ ἀρχὴ κοινότερον τῆς αἰτίας, ὡς καὶ ἡ αἰτία
 τοῦ στοιχείου. Ὁ γὰρ πρῶτος ὅρος ἢ τὸ μέρος τοῦ πράγματος ἀρχὴ αὐτοῦ
 5 λέγεται, ἀλλ' οὐκ αἰτία· τὰ δὲ κοινότερα ὀνόματα ἀρμόττειν τοῖς θεοῖς
 φασίν, ὡς τὰ εἰδικώτερα τοῖς κτίσμασιν· ὡσπερ καὶ τοῦνομα τῆς αἰτίας
 οὐσίας διαφορὰν σημαίνει, ἠρτημένην ἑτέρου τινός, εἴπερ ἐν πᾶσι τοῖς
 γένεσι τῆς αἰτίας διάστασις τις εὐρίσκεται μεταξὺ τῆς αἰτίας καὶ οὐ ἡ
 αἰτία κατὰ τινα τελειότητα, ἢ δύναμιν· τῷ δὲ ὀνόματι τῆς ἀρχῆς οὐδεμία
 10 διαφορὰ, τάξις δὲ μόνον ἐμφαίνεται· οὕτω γὰρ τὸ σημεῖον ἀρχῆς γραμμῆς
 λέγεται, ἢ τὸ πρῶτον τῆς γραμμῆς μέρος, ἀρχὴ τῆς ὅλης γραμμῆς.

2. Ὅτι ἴδιον τοῦ πατρικοῦ προσώπου τὸ πατὴρ ὄνομα· τούτῳ γὰρ
 διακρίνεται τῶν ἄλλων θείων προσώπων, ὡς ἐν τοῖς Ψαλμοῖς· „Αὐτὸς
 ἐπικαλέσεται με· πατὴρ μου εἶ συ“.

15 3. Ὅτι τὸ πατὴρ ὄνομα πρότερον λαμβάνεται ἐν τοῖς θεοῖς καθὼ
 ἐστὶν ὄνομα προσωπικὸν ἢ καθὼ οὐσιώδες· τὸ γὰρ αἰδίον, πρότερον τοῦ
 ἐν χρόνῳ· αἰδίως δὲ ἐστὶ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ ὁ Θεός, καὶ ἐν χρόνῳ, τῆς
 κτίσεως. Καὶ τῇ μὲν πρὸς τὸν Υἱὸν παραθέσει τελείως ὁ λόγος ὅλος τοῦ
 ὀνόματος σφύζεται, ὡσπερ καὶ ἐν τῷ τοῦ Υἱοῦ, διότι μία αὐτῶν καὶ φύσις
 20 καὶ δόξα· τῇ δὲ πρὸς τὴν κτίσιν, οὐ τελείῳ λόγῳ, ἀλλὰ τινὶ ὁμοιότητι·
 οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ φύσις κτίστου καὶ κτίσματος.

4. Ὅτι ἴδιον τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον, ὃ σημαίνει τὸ ἀπ' οὐδενὸς
 εἶναι· διὰ γὰρ τῶν ἀποφάσεων γινώσκονται τὰ πρῶτά τε καὶ ἀπλά, ὡς
 λέγομεν σημεῖον εἶναι, οὐ μέρος οὐ Θεός.

25

XXXIV. — Περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

1. Ὅτι ὁ λόγος κυρίως μὲν καὶ ἀρχοειδῶς λέγεται ἢ ἔνδον τοῦ νοῦ
 σύλληψις· δεύτερον, αὐτὴ ἢ τῆς ἔνδον συλλήψεως σημαντικὴ φωνή· τρίτον,
 αὐτὴ ἢ τῆς φωνῆς φαντασία· τέταρτον, ὃ διὰ τοῦ λόγου σημαίνεται ἢ
 30 λέγεται. Κυρίως οὖν ὁ λόγος ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, λέγεται καθὼ σημαίνει τὴν
 τοῦ νοῦ σύλληψιν, προϊούσαν ἐκ τῆς τοῦ συλλαμβάνοντος γνώσεως. Ἡ
 οὖν σημαίνει τι ἀφ' ἑτέρου προϊὼν καὶ διακρινόμενον, οὐκ οὐσιωδῶς, ἀλλὰ
 προσωπικῶς λαμβάνεται.

2. Ὅτι τὸ λόγος ὄνομα ἰδιὸν ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ. Εἰ δὲ καὶ ὁ Υἱὸς νοεῖ,
 85 ἀλλ' οὐκ ἔχει λόγον· οὕτω γὰρ ἀρμόζει αὐτῷ τὸ εἶναι νοοῦντα ὡς καὶ
 τὸ Θεὸν εἶναι. Ἔστι δὲ Θεὸς γεννητὸς ὁ Υἱός, οὐ μέντοι γεννῶν· ὅθεν
 ἐστὶ νοῶν οὐχ ὡς προβάλλων λόγον, ἀλλ' ὡς λόγος προϊῶν, καθόσον ἐν

13 Ps. 88, 27 26 en marge, en rouge: Περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ A 35 νο-
 οῦντα: peut-être νοοῦντι

τῷ Θεῷ ὁ προϊὼν | λόγος οὐ πραγματικῶς τοῦ θείου νοῦ διαφέρει, ἀναφορᾶ f. 212 δὲ διακρίνεται τῆς τοῦ λόγου ἀρχῆς.

3. Ὅτι ἐν τῷ τοῦ λόγου ὀνόματι σημαίνεται καὶ τις πρὸς τὴν κτίσιν παράθεσις, τὴν διὰ τοῦ λόγου ἐνεργητικῆς δυνάμει γεγενημένην, οὐ μόνον τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἐκφαντικός, ὡσπερ καὶ ἡ θεία ἐπιστήμη τοῦ Θεοῦ μὲν ἔστιν καὶ γνωστικὴ μόνον, τῶν δὲ κτισμάτων σχετικῶς καὶ γνωστικὴ καὶ ποιητικὴ. Οὕτω τοίνυν καὶ ὁ θείος Λόγος τῶν μὲν ἐν τῷ Θεῷ προϊόντων ἐκφαντικός ἐστὶ, τῶν δὲ κτισμάτων καὶ ποιητικός, οὐκ ἐκφαντικός μόνον· ὡς ἐν τοῖς Ψαλμοῖς· „Εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν“· ἐν γὰρ τῷ λόγῳ σημαίνεται ὡν ὁ Θεὸς ποιεῖ αἰτία ποιητικὴ. 10

XXXV.

1.-2. Ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς λέγεται διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ προϊέναι, ὁμοίος ὧν ἐκείνῳ κατ' εἶδος· καὶ προσωπικόν ἐστὶ τοῦτο τοῦ Υἱοῦ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα εἰκὼν λέγεται Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸ ὁμοίον εἶδος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ἔχειν, καὶ ἔστιν ὡσανεὶ οὐ- 15 σιωδῶς λεγόμενον περὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ Υἱὸς, διὰ τὸ λαμβάνειν τὸ τοιοῦτον εἶδος ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἔστιν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Υἱοῦ εἶπουν Λόγου ἢ τοῦ εἶδους ὁμοιότης πρὸς τὸ ἀφ' οὗ πρόβεισιν, καὶ διὰ τοῦτο προσωπικόν ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦνομα. Λέγεται δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ὡσπερ ἢ τοῦ βασιλέως εἰκὼν εἶναι ἐν τῷ νομίσματι· ὁ δὲ Λόγος εἰκὼν ὡς ὁ τοῦ 20 βασιλέως υἱὸς ἐν ὁμοιότητι φυσικῇ. Διὸ καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος λέγεται κατ' εἰκόνα γενέσθαι, ὡς ἐπαγόμενος πρὸς τὴν δυνατὴν ὁμοιότητα· ὁ δὲ Υἱὸς οὐχ οὕτω, ἀλλ' εἰκὼν μόνον, ὡς τελείως ὁμοίος τῷ Πατρὶ.

XXXVI. — Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

25

1. Ὅτι εἰ καὶ ὁ Πατὴρ πνεῦμα καὶ ἅγιος· καὶ ὁ Υἱὸς πνεῦμα καὶ ἅγιος· „Πνεῦμα γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός“· ἀλλὰ ἰδιοποιεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κοινὸν ὄνομα, διότι ἀγάπη ἐστίν, ὡς εἴρηται, καὶ τρόπῳ πρόβεισιν ἀγάπης· ἴδιον δὲ τῆς ἀγάπης ἐστὶ τὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἀγαπῶντος κινεῖν καὶ ὠθεῖν, ὃ τῷ πνεύματι σημαίνεσθαι εἶωθεν, ὡς τὸ φύσημα καὶ τὸν 30 ἄνεμον πνεῦμα καλοῦμεν. Ἡ δὲ ἀγιότης τοῖς εἰς τὸν Θεὸν ταπτομένοις ἀποδίδεται· ὡς πρὸς διαστολὴν οὕτως εἴρηται παντὸς ἄλλου πνεύματος οὕτω λεγομένου, καὶ ἔστιν ἀναφορικῶς λεγόμενον.

XXXVII.

35

1. Ὅτι, εἰ καὶ οὐσιῶδές ἐστὶν ὄνομα ἢ ἀγάπη, ὅταν περὶ τοῦ Θεοῦ ἀπλῶς λέγηται, ὅτι „ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν“, ἀλλὰ τῷ Πνεύματι ἰδίως ἀρμόττει καὶ προσωπικῶς, ὅτι πρόβεισιν εἰς ἴδιαν ὑπόστασιν ἐκ τοῦ Θεοῦ

τῷ τρόπῳ τῆς ἀγάπης· καὶ ὡσπερ, εἰ καὶ νοεῖ ὁ Υἱός, ἀλλ' οὐ προάγει λόγον, ὡς εἴρηται, οὕτως, εἰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐσιωδῶς ἀγαπᾷ, f. 212^v καὶ οὐχ ἀρμόττει τούτῳ ἀγάπην προβάλλεσθαι, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀγαπᾶν | ὡς γινώρισμα λαμβανόμενον· ὡς γὰρ προϊούσα ἀγάπη, οὐσιωδῶς ἀγαπᾷ, 6 ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ ἀφ' οὗ πρόβεισιν ἡ ἀγάπη.

XXXVIII.

1.-2. Ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ δῶρον καλεῖται ἰδίως καὶ προσωπικῶς, ὡς ἀγάπης τρόπῳ προϊόν, ὡς καὶ προῖκα διδόμενον. Λαμβάνεται 10 γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ μόνης τῆς λογικῆς κτίσεως καὶ δι' ἀγάπης τῷ Θεῷ συνημμένης, ἀλλ' οὐ δύναται τῇ ἰδίᾳ ἀφικέσθαι δυνάμει πρὸς τὸ λαμβάνειν αὐτὸ καὶ ἔχειν, καὶ διὰ τοῦτο δῶρον μάλιστα λέγεται· τοῦτο γὰρ δίδοσθαι κυρίως λέγεται τινὶ ὅπερ οὐ δύναται ἄλλως ἔχειν, εἰ μὴ ἐκ τοῦ διδόντος λάβοι.

16 Εἰ δὲ καὶ ὁ Υἱὸς δίδοσθαι λέγεται, ὡς ἐν τῷ Ἑσαΐα· „Υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν“, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ τὸν Υἱὸν δίδοσθαι ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς ἀγάπης ἐστίν, ὡς ἐν δευτέρῳ τοῦ κατὰ Ἰωάννην· „Οὕτως ὁ Θεὸς ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν“. Οὐκοῦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς ἀγάπη προϊόν ἰδίως δῶρον ἐστίν· διὸ καὶ λέγεται 20 περὶ τοῦ Χριστοῦ· „Ὁ Θεὸς με ἔπεμψε καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ“. Εἰ δὲ καὶ πνεῦμα ἡμῶν οὐ δύναται λέγεσθαι, ἀλλὰ δῶρον ἡμῶν λέγεται. Τὸ γὰρ δῶρον, πρὸ τοῦ δοθῆναι, τοῦ διδόντος μόνον ἐστὶ· μετὰ δὲ τὸ δοθῆναι, ἔστι καὶ τοῦ λαμβάνοντος.

26 XXXIX. — Περὶ τῶν προσώπων ἐν τῇ πρὸς τὴν οὐσίαν παραθέσει.

1.-2. Ὅτι ἐν τῷ Θεῷ οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ οὐσία κατὰ τὸ πρᾶγμα παρὰ τὸ πρόσωπον· οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς αἱ ἀναφοραὶ ἐν τῷ Θεῷ αἰ συνιστῶσαι τὰ πρόσωπα, ὡς ἐν τοῖς κτίσμασιν, ἀλλ' αὐτὴ εἰσιν ἡ θεία 30 οὐσία. Διαφέρει μέντοι γε τὰ πρόσωπα ἀλλήλων πραγματικῶς· τὸ γὰρ πρόσωπον ἀναφορὰν σημαίνει, καθόσον ὑφ' ἑστῶς ἐστὶν ἐν τῇ θείᾳ φύσει· ἢ δ' ἀναφορὰ παραβαλλομένη πρὸς τὴν οὐσίαν λόγῳ μόνῳ διενήνοχεν αὐτῷ, πρὸς δὲ τὴν ἀντικειμένην ἀναφορὰν παραβαλλομένη, τῇ τῆς ἀντιθέσεως δυνάμει πραγματικὴν ἔχει διαφορὰν, καὶ οὕτω μία οὐσία μένει, 35 καὶ πρόσωπα τρία· καὶ ἐπεὶ ἐν τοῖς θείοις πολλαπλασιαζομένων τῶν προσώπων οὐ πολλαπλασιάζεται ἡ οὐσία, λέγομεν τῶν τριῶν προσώπων μίαν εἶναι οὐσίαν καὶ μιᾶς οὐσίας τὰ τρία πρόσωπα.

3.-6. Ὅτι τὰ τὴν θείαν οὐσίαν οὐσιωδῶς σημαίνοντα ἐνικῶς μόνον,

ἀλλ' οὐ πληθυντικῶς τῶν θείων προσώπων κατηγοροῦνται· τὰ δὲ προσηγορικῶς, πληθυντικῶς τῶν τριῶν προσώπων κατηγοροῦνται διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑποκειμένων, ὅλον τρεῖς ὑφ' ἑστώτας λέγομεν καὶ τρεῖς σοφούς καὶ τρεῖς αἰδίους, ἀκτίστους, ἀπείρους· ἀλλ' ἐν ἀκτίστον, καὶ ἐν αἰδιον, καὶ ἐν ἀπειρον οὐσιωδῶς κατηγοροῦντες.

7. Ὅτι τὸ μὲν ὄνομα καὶ τὰ ὅμοια κυρίως καὶ κατὰ τὴν αὐτῶν φύσιν οὐσίαν ὑποτιθέναι δοκεῖ· ἐκ δὲ τοῦ συνεζευγμένου γνωριστικοῦ ἔλκεσθαι καὶ πρὸς τὸ ὑποτιθέναι πρόσωπον· οὐσίαν μὲν γὰρ ὑποτίθησιν, ὅταν λέγωμεν· „ὁ Θεὸς δημιουργεῖ“· ἀρμόζει γὰρ τῷ ὑποκειμένῳ τὸ κατηγορουμένον τοῦτο τῷ τοῦ σημαينوμένου εἴδους λόγῳ, ὅπερ ἐστὶν ἡ θεότης· ὅταν δὲ λέγωμεν· „ὁ Θεὸς γεννᾷ“, ὑποτίθησι τὸ πατρικὸν πρόσωπον.

XL.

1. Ὅτι τὸ πρόσωπον καὶ ἡ ἀναφορὰ εἴτουν ἰδιότης ταῦτόν ἐστι πράγματι· ἐν γὰρ ταῖς θείοις οὐ διαφέρει πράγματι τὸ ὅπερ ἐστὶ καὶ τὸ ᾧ ἐστὶν· ὁ δὲ Πατὴρ πατρότητί ἐστι πατήρ· ταῦτόν ἄρα· Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων.

2. Ὅτι τὰ θεία πρόσωπα ταῖς προόδους καὶ ταῖς ἀναφοραῖς διακρίνονται· Πρόοδος δὲ καὶ ἀναφορὰ ταῦτόν ἐστι τῷ πράγματι· ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸν τῆς σημασίας διαφέρουσι τρόπον· ἡ μὲν γὰρ πρόοδος κατὰ τὸν τῆς ἐνεργείας τρόπον σημαίνεται, ὡςπερ ἡ γέννησις· ἡ δ' ἀναφορὰ, κατὰ τὸν τοῦ εἴδους, ὡς ἡ πατρότης· δεῖ λέγειν, ὅτι ταῖς ἀναφοραῖς μᾶλλον καὶ κυριώτερον διακρίνονται ἢ ταῖς προόδους.

3. Ὅτι ἀφαιρεθείσης κατ' ἐπίνοιαν τῆς ἀναφορᾶς ἀπὸ τοῦ προσώπου, οὐ μένει ἡ ὑπόστασις. Αὗται γὰρ αἱ ἀναφοραὶ διακρίνουσι καὶ συνιστῶσι τὰς ὑποστάσεις, καί, ὡς Ἰλάριος ἐν τετάρτῳ περὶ Τριάδος φησὶν· „Οὐδὲν ἔχει ὁ Υἱὸς πλὴν τῆς γεννήσεως, τῇ δὲ γεννήσει ἐστὶν υἱός“. Ἀφαιρεθείσης ἄρα τῆς υἰότητος, οὐκέτι μένει ἡ τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως.

XLII.

1. Ὅτι τὰ θεία πρόσωπα ἴσα εἰσὶν. Ἴσον γὰρ λέγεται κατὰ ἀπόφασιν τοῦ μείζονος καὶ ἐλάττονος, ὡς ὁ Φιλόσοφος ἐν πέμπτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά· ἐν δὲ τοῖς θείοις προσώποις οὐ δυνάμεθα τιθέναι τι μείζον καὶ ἐλάττον· ἢ οὐκ ἔσται εἷς Θεός, ὅπερ ἄτοπον καὶ ἀδύνατον. Εἰ δὲ ἡ ἰσότης ποσότητα σημαίνει καὶ τὸ ἐν ποσότητι ἐν, πᾶσα δὲ ποσότης οὐχ ἀρμόζει τοῖς θείοις, ἀλλ' ἡ μετρητὴ ποσότης οὐχ ἀρμόζει τοῖς θείοις, ἀλλ' ἡ κατὰ δύναμιν ἀσώματον μέγεθος λεγομένη, ἥτις ἐν τῷ εἶναι καὶ

80 La question XLII: De personis in comparatione ad actus notionales, est entièrement passée

τῆ ἐνεργείᾳ καταλαμβάνεται. Ὡς γὰρ καὶ Ἀύγουστίνος φησὶν· „Ἡ ἰσότης ἐν τοῖς θεοῖς νοεῖται προσώποις καθόσον οὐδεὶς αὐτῶν ἢ αἰδιότητι προηγείται, ἢ μεγέθει ὑπερβάλλει, ἢ δυνάμει νικᾷ“.

2. Ὅτι ἴσος ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν αἰδιότητα· ἐκ δυοῖν γὰρ συμβαίνει τὸ εἶναι τι ἐξ ἀρχῆς ὑφεστῶς τῆς ἰδίας ἀρχῆς ὕστερον· ἢ ἐκ τοῦ ἐνεργοῦντος, ἢ ἐκ τῆς ἐνεργείας. Καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἐνεργουῦντος, διχῶς· ἢ ἐν τοῖς ἐκουσίως ποιοῦσιν, | ἢ ἐν τοῖς φυσικῶς, ὡς ἐν μὲν τοῖς ἐκουσίως, διὰ τὴν τοῦ καιροῦ ἐκλογὴν· ἐν δὲ τοῖς φύσει ποιοῦσι, διὰ τὸ μήπω παρεῖναι τὴν τελειότητα τῆς φυσικῆς πρὸς τὸ ποιεῖν δυνάμεως· ἐκ δὲ τῆς ἐνεργείας, διὰ τὸ μὴ ἐνέργειαν ἐν τῷ ἐφεξῆς εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δύνασθαι ἅμα τῷ ἀρξασθαι ποιεῖν τὸ ποιοῦν ἢ προάγειν καὶ τὸ ἀποτελέσμα εἶναι, ἀλλ' ἐν τῷ ἀκαριαίῳ ἐν τῷ καὶ ἡ ἐνέργεια τελευτᾷ. Τούτων δὲ οὐδὲν τοῖς θεοῖς ἀρμόζει· ὁ γὰρ Πατὴρ φύσει γεννᾷ τὸν Υἱὸν οὐ θελήσει, καὶ ἐξ αἰδίου φύσιν ἔχει τελείαν· καὶ ἡ ἐνέργεια, ἢ προάγει τὸν Υἱόν, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ἐφεξῆς· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐφεξῆς ἂν ἐγεννᾶτο. Ἄλλ' ἀδύνατον· οὐ γὰρ ἔστιν ἡ γέννησις αὐτοῦ ὕλική καὶ μετὰ κινήσεως. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος λόγος. Συναΐδια ἄρα τὰ προαγόμενα πρόσωπα τῷ προάγοντι Θεῷ καὶ Πατρὶ.

3. Ὅτι ἔστι τάξις ἐν τοῖς θεοῖς προσώποις. Ὅπου γὰρ ἔστι πλῆθος τάξεως ἄνευ, ἐκεῖ καὶ σύγχυσις· καὶ ὅτι ἡ τάξις τῇ πρὸς ἀρχὴν τινα παραθέσει λέγεται, εἴτε κατὰ θέσιν εἴη ἡ ἀρχή, ὡς τὸ σημεῖον, εἴτε κατὰ τὸν νοῦν, ὡς ἡ τῶν ἀποδείξεων ἀρχή, ἢ καθ' ἐκάστην τῶν αἰτιῶν. Ἐν δὲ τοῖς θεοῖς λέγεται ἡ ἀρχὴ καὶ κατ' αἰτίαν ἄνευ τοῦ προτέρου. Ὅθεν ἀνάγκη ἐν αὐτοῖς καὶ τάξιν εἶναι ἄνευ τοῦ εἶναι τι πρότερον· καὶ αὕτη λέγεται τάξις φύσεως, οὐχ ἢ ἔστιν ὁ εἷς τοῦ ἄλλου πρότερος, ἀλλ' ἢ ἔστιν ἐκ τοῦ ἐτέρου ὁ ἕτερος.

4. Ὅτι τὸ ἐν πρόσωπον ἐν τῷ ἐτέρῳ ἔστιν, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην λέγεται· „Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί“, ὅλον ὁ Υἱὸς ἔστιν ἐν τῷ Πατρὶ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν, ὅτι ὁ Πατὴρ ἔστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ· κοινωνεῖ γὰρ τῆς οὐσίας ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ οὐ κατὰ τινα μεταβολὴν· καὶ οὕτως ὁ Πατὴρ ἔστιν ἐν τῷ Υἱῷ οὐδὲν ἧττον τῆς πατρικῆς οὐσίας, οὐσης ἐν τῷ Υἱῷ.

Ἐτι, κατὰ τὴν ἀναφορὰν· ὁ δὴλον γάρ, ὅτι θάτερον τῶν ἀντικειμένων ἀναφορικῶς ἐν θατέρῳ ἔστιν.

Ἐτι, καὶ κατὰ τὴν αἰτίαν· ἡ γὰρ νοερά τοῦ λόγου πρόοδος οὐκ ἔστιν ἐπὶ τὰ ἔξω, ἀλλ' ἐν τῷ λέγοντι μένει· τὸ δὲ τῷ λόγῳ λεγόμενον ἐν τῷ λόγῳ περιέχεται. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος λόγος.

Εἰ δὲ οὐδεὶς ἐνταῦθα τρόπος ἀρμόζει τοῦ ἐν τινι, οὐς ὁκτῶ τίθησιν

ὁ Φιλόσοφος ἐν τετάρτῳ τῶν φυσικῶν, οὐ θαυμαστόν· τὰ γὰρ ἐν τοῖς κτίσμασιν οὐχ ἰκανῶς τὰ ἐν τῷ Θεῷ παριστῶσιν. Ἔοικε μέντοι τούτῳ μᾶλλον ὁ τρόπος, καθ' ὃν λέγεται τι εἶναι ἐν τῇ κατ' αἰτίαν ἀρχῇ ἄνευ τοῦ ἐν τοῖς κτίσμασι μὴ εἶναι τὴν κατ' οὐσίαν ἐνότητα τῆς τε ἀρχῆς καὶ τοῦ ἐκ τῆς ἀρχῆς.

6. Ὅτι τὰ θεία πρόσωπα καὶ κατὰ τὴν δύναμιν ἴσα εἰσὶ. Λέγεται f. 214 γὰρ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην· „Ὅσα ὁ Πατήρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ“· ἔπεται γὰρ ἡ δύναμις τῆ φυσικῆ τελειότητι.

Εἰ δὲ λέγεται μὴ δύνασθαι τὸν Υἱὸν ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἀλλ' οὐκ ἀφαιρεῖται δύναμις τις τοῦ Υἱοῦ, ἣν ὁ Πατήρ οὐσιωδῶς ἔχει· εὐθύς γὰρ 10 πρόσκειται τὸ „Ὅσα ὁ Πατήρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ τὸν Υἱὸν ὁμοίως ποιεῖν“· δείκνυται δὲ μόνον τὸ τὸν Υἱὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχειν τὴν δύναμιν, παρ' οὗ καὶ τὴν φύσιν.

Τὸ δὲ τὸν Πατέρα ἐντέλλεσθαι καὶ διδάσκειν, τὸν δὲ Υἱὸν ἀκούειν, διὰ τὸ κοινωνεῖν τὸν Πατέρα τῷ Υἱῷ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θελήσεως, 15 εἰ καὶ μᾶλλον ἐπὶ τὸν Χριστὸν ταῦτα ἀνακτέον κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν.

XLIII. — Περὶ ἀποστολῆς.

1. Ὅτι ἀρμόζει τοῖς θείοις προσώποις τὸ ἀποστέλλεσθαι, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην λέγεται· „Οὐκ εἰμὶ μόνος, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με 20 Πατήρ“. Ὁ γὰρ Υἱὸς οὐ μόνον αἰδίως ἐκ τοῦ Πατρὸς πέμπεται ὡς ἐκεῖθεν προῖών, ἀλλὰ καὶ καινόν τινα τρόπον γέγονεν ἐν τῷ κόσμῳ· ἤρξατο γὰρ ἐν αὐτῷ εἶναι καὶ ὁρατῶς διὰ τῆς προσληφθείσης σαρκός, ἐν ᾧ καὶ πρότερον ἀοράτως ἦν, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην λέγεται· ἀλλ' οὐ σημαίνεται ὑφῆσις τοῦ ἀποστελλομένου. Οὐ γὰρ κατ' ἐξουσίαν ἢ κατὰ βουλήν, ἀλλὰ κατὰ 25 τὴν ἐν ἰσότητι φύσεως πρόοδον ἢ ἀποστολὴ νοεῖται. Ἄλλ' οὐδὲ χωρισμὸς ἐνταῦθα τοῦ πεμπομένου νοεῖται, ὡς ἐν τῇ κατὰ τοπικὴν κίνησιν ἀποστολῇ.

2. Ὅτι ἡ ἀποστολὴ ἢ ἡ πέμψις οὐ πρόοδον μόνον ἐκ τῆς ἀρχῆς σημαίνει, ἀλλὰ καὶ εἰδικὸν τῆς προόδου ὅρον ὀρίζει. Ὅθεν ἡ τοῦ θείου προσώπου ἀποστολὴ χρονικὴ ἐστίν· εἰς γὰρ τὴν κτίσιν ἐστίν, ὡς ἐν δ' τῆς 30 πρὸς Γαλάτας λέγεται· „Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν, ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ“.

4. Ἰστέον δὲ ὅτι, ὡς οὐκ ἐστίν ἀφ' ἑτέρου ὁ Πατήρ, οὐδὲ ἀποστέλλεται.

5. Ὅτι καὶ ἀοράτως ἀποστέλλεται ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· διὰ γὰρ τῆς κεχαρισμένον ποιούσης χάριτος ὅλη ἡ Τριάς ἐνοικεῖ τῇ διανοίᾳ, 35 ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην· „Ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν“. Ἀποστέλλονται δὲ ἀοράτως μόνος ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, διότι αὐτοῖς οὐ τὸ διὰ τῆς χάριτος ἐνοικεῖν μόνον ἀρμόζει, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς

7 Ioh. 5, 19

20 Ioh. 8, 16

31 Gal. 4, 4

36 Ioh. 14, 23

εἶναι, καὶ τοιοῦτοι ὄντες, ἤγουν ἀφ' ἑτέρου, ἐνοικοῦσι διὰ τῆς χάριτος. Ὁ δὲ Πατὴρ ἐνοικεῖ μὴ ἀποστελλόμενος, ὅτι μήδ' ἔστιν ἀφ' ἑτέρου.

f. 214^v 6. Γίνεται δὲ ἡ τοιαύτη ἀποστολὴ πρὸς τοὺς ἀξίους | ἐνοικῆσαι αὐτοῖς τὸν Θεὸν καὶ ἀνακαινισθῆναι διὰ τῆς χάριτος.

6 7. Ὅτι καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὁρατῶς ἀπεστάλη, ἐν εἶδει δηλαδὴ περιστερᾶς. Ἄλλ' ὁ μὲν Υἱός, ὡς ἄνθρωπος ἀληθῆς γεγονώς· ἀρχὴ γὰρ ἦλθεν ἀγιασμοῦ· τὸ δὲ Πνεῦμα ἐν εἶδει περιστερᾶς, ὡς τεκμήριον.

Ἰστέον δέ, ὅτι ὁρατῶς ἀπεστάλη οὕτω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· εἰς μὲν τὸν Χριστόν, ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν εἶδει περιστερᾶς διὰ τὸ γόνιμον εἶναι τὸ ζῶον, ἵνα δείξῃ ἐν τῷ Χριστῷ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διδόναι πᾶσι τὴν χάριν διὰ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως· ὅθεν καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς ἐπεβρόντησεν· „Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός“, ἵνα κατὰ τὴν τοῦ Μονογενοῦς ὁμοιότητα καὶ οἱ ἄλλοι ἀναγεννώνται· ἐν δὲ τῇ μεταμορφώσει, ἐν εἶδει νεφέλης φωτεινῆς, πρὸς τὸ δείξαι τὴν λαμπρότητα τῆς διδασκαλίας, δι' ἧς ἡ φυσικὴ καλύπτεται ἀγνοια τῆς διανοίας τῷ φωτὶ τοῦ θείου λόγου καταλαμπομένης· εἰς δὲ τοὺς ἀποστόλους, ἐν εἶδει φυσήματος πρῶτον, πρὸς τὸ δείξαι τὴν δύναμιν τῆς διακονίας ἐν τῇ τῶν μυστηρίων διανομῇ· ὅθεν εἴρηται τούτοις· „Ὦν ἂν ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς“· καὶ αὐθις ἐν γλώσσαις πυρίναις πρὸς τὸ δείξαι τὸ τῆς διδασκαλίας ἀποτέλεσμα· ὅθεν λέγεται· „Καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ποικίλαις γλώσσαις“.

Πρὸς δὲ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ οὐκ ἔδει ὁρατὴν ἀποστολὴν γεγονέναι· πρότερον γὰρ ἔδει τὴν ὁρατὴν ἀποστολὴν τοῦ Υἱοῦ τελειωθῆναι. Γεγόνασι μὲντοι κάκεινοις ὁραταί τινες ἐπιφάνειαι τῶν θείων προσώπων, αἷ οὐ λέγονται ἀποστολαί· οὐ γὰρ γεγόνασι πρὸς τὸ δεικνύναι διὰ χάριτος ἐνοικησιν θείου προσώπου, ἀλλὰ πρὸς φανέρωσιν μόνον· διὸ καὶ φαντασταὶ ἦσαν μόνον, οὐ σωματικαὶ αἱ προφητικαὶ θεωρίαι.

Εἴρηται περὶ τῶν θείων προσώπων.

Traité de la Création.

30 NYN ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΠΡΟΟΔΟΥ ΤΩΝ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ.

XLIV.

1.-2. Ὅτι πάντων αἰτία ποιητικὴ ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς ἐν ἐνδεκάτῳ τῆς πρὸς Ῥωμαίους· „Ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα“· πάντων γὰρ τῶν διαφερόντων κατὰ τὸ εἶναι, τελειοτέρων τε καὶ ἤττον τελείων, δεῖ αἰτίαν εἶναι τι πρῶτον ὄν, ὃ αὐτὸ καθ' αὐτὸ ὑφ' ἑστώως εἶναι ἐστὶν, καὶ τοιοῦτον ὄν ἀκολούθως καὶ ἐν ἐστὶν. Ὅθεν καὶ Πλάτων εἶπεν·

8 Scholarios ajoute ici en marge: Σημειῶσαι Α 18 ὧν ἂν corrigé de ὡσανεὶ Α
Ioh. 20, 23 20 Act, 2, 4 30 en marge dans Α: Περὶ δημιουργίας 33 [Rom. 11, 86

„Ἀνάγκη πρὸ παντὸς πλήθους μονάδα τιθέναι“· καὶ Ἀριστοτέλης· „Τὸ μάλιστα ὄν καὶ μάλιστα ἀληθές, αἷτιον παντὸς ὄντος καὶ παντὸς ἀληθοῦς, ὡς τὸ μάλιστα θερμὸν παντὸς θερμοῦ αἷτιόν ἐστιν“. | Ἔστι δὲ αἷτιος ὁ f. 215 Θεὸς οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν σχέσεων ἐπομένως· καὶ τῶν ἀναγκαίων, ὡς αὐτοῦ γε μὴ ὄντος, οὐδ' ἂν ἐκείνων ὄντων· καὶ τῶν μαθη- 6 ματικῶν, κατὰ τὸ εἶναι, καθὼ οὐ δύνανται ἀφαιρεῖσθαι· θεωρητὰ γὰρ εἰσιν ἢ ἀφαιρετὰ· διὸ καὶ ἐν ταῖς μαθηματικαῖς ἐπιστήμασι οὐδὲν δείκνυται δι' αἰτίας ποιητικῆς ὡς, εἰ καὶ ποιητικὴν ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ θεωρουμένων ταῖς ἐπιστήμασι τῇ πρὸς τὴν τοιαύτην αἰτίαν σχέσει. Ἔτι καὶ τῶν συμβεβηκότων αἷτιος ἐπομένως, καὶ τῆς πρώτης ὕλης, καὶ παντὸς ὅπως οὖν 10 ὄντος καὶ τοῦ εἶναι μετέχοντος.

3. Ὅτι οὐδὲν ἄλλο παρὰ τὸν Θεὸν ἐστὶ παραδειγματικὴ αἷτία τῶν ὄντων. Ἡ γὰρ θεία σοφία, πρώτη πάντων ἀρχή, ἢ τὴν τοῦ παντὸς τάξιν ἀνελογίσαστο, τὴν ἐν τῇ διακρίσει τῶν ὄντων ὑφεστηκυῖαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ εἰσιν οἱ λόγοι τῶν ὄντων, οὓς ἰδέας προέφημεν, πολλαπλασιαζό- 15 μνοι μὲν καὶ πρὸς τὰ ὄντα, πραγματικῶς δὲ τῆς θείας οὐσίας μὴ διακρινόμενοι διὰ τὸ διαφόρως ὑπὸ διαφόρων μετέχεσθαι μίαν αὐτῆς μιᾶς οὐσης ὁμοιότητα· καὶ οὐκ ἰδέας ὑφεστῶτά τινα νοοῦντες παρὰ τὸν Θεόν, ὡς οἱ ἀρχαῖοι, οὐ συμπλίπτομεν τῇ φαύλῃ περὶ τῶν ἰδεῶν δόξῃ Ὀριγένους καὶ τῶν ὁμοίων. 20

4. Ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν αἷτία πάντων τελική, ὡς ἐν ἐνδεκάτῳ τῶν Παροιμιῶν· „Πάντα δι' ἑαυτὸν ὁ Κύριος ἐποίησεν“. Πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν ἔνεκα τέλους ποιεῖ· εἰ δὲ μὴ, οὐ μᾶλλον ἂν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο εἶπετο τῇ τοῦ ποιοῦντος ἐνεργείᾳ, πλὴν ἀπὸ ταυτομάτου. Τῷ δὲ πρώτως ποιοῦντι, ὅπερ ποιοῦν ἐστὶ μόνον ὡς τελείως ποιοῦν, οὐ συμβαίνει ποιεῖν τῷ τυχεῖν 25 ἐφίεσθαι τινος τέλους· βούλεται καὶ μόνον τοῖς ἄλλοις κοινωνεῖν τῆς ἑαυτοῦ τελειότητος, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ. Καὶ τῶν κτισμάτων ἕκαστον βούλεται τυχεῖν τῆς ἑαυτοῦ τελειότητος, ἣτις ἐστὶν ὁμοιότης τῆς θείας τελειότητός τε καὶ ἀγαθότητος, καὶ οὕτως ἡ θεία ἀγαθότης πάντων τέλος ἐστίν. 30

XLV.

1. Ὅτι δημιουργεῖν ἐστὶ τὸ ἐκ μηδενός τι ποιεῖν, καὶ ἔστι τὸ δημιουργεῖν πρόδος ὅλου τοῦ εἶναι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ὅπερ ἐστὶν οὐδέν, τῆς ἐκ προθέσεως ἐνταῦθα οὐχ ὕλικὴν αἷτίαν σημαινούσης, ἀλλὰ τάξιν μόνον, ὡς ἐκ τοῦ ὀρθρου ἦτοι μετὰ τὸν ὀρθρον ἢ μεσημβρία· καὶ ὕλικὴν δὲ ἴσως, 35 ἀλλ' ἀποφασχομένην ἐν διανοίᾳ ἀντεστραμμένη, ἧγγουν τὰ ὄντα γέγονεν ἐκ τοῦ μηδενός, ὅτι οὐ γέγονασιν ἐκ τινος.

β. Ὅτι τὸ δημιουργεῖν μόνου ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς γὰρ μόνος προάγει

f. 215^v ἀπολελυμένως τὸ εἶναι οὐ καθόσον τοῦτο ἢ ἐκεῖνο· | τοῦτο δὲ τῷ τῆς δημιουργίας ἀνήκει λόγῳ· τινὶ δὲ τῶν κτισμάτων ἀδύνατον ἀρμόζειν τὸ δημιουργεῖν ἢ ἰδίᾳ δυνάμει, ἢ ὀργανικῶς, ἢ ὑπουργικῶς, ἀλλὰ πάντα ποιοῦσιν ἐκ προὑποκειμένου, ἢ προὑποκειμένου τινός, ὅπερ ἐναντίον τῷ
 6 τῆς δημιουργίας λόγῳ· καὶ ὅτι τὸ ἐκ μηδενὸς δημιουργεῖν ἀπείρῳ προσήκει δυνάμει· δημιουργεῖ γὰρ ἡ τοιαύτη δύναμις ἐκ μηδεμιᾶς προὑποκειμένης δυνάμεως, ὡς ἡ τοῦ πρώτου ποιοῦντος δύναμις. Οὐδεμία δὲ ἐστὶν ἀναλογία τῆς οὐδεμιᾶς δυνάμεως πρὸς τὴν τινα, ἣν προὑποτίθησιν ἢ παντὸς τοῦ φύσει ποιοῦντος δύναμις, ὡςπερ οὐδὲ τοῦ μὴ ὄντος πρὸς τὸ ὄν. Εἰ οὖν
 10 οὐδὲν κτίσμα δύνάμιν ἀπείρον ἔχει, οὐδὲ δημιουργεῖν δύναται.

6. "Ὅτι τὸ δημιουργεῖν οὐκ ἴδιον ἐνὸς προσώπου, ἀλλ' ὅλη τῇ Τριάδι προσήκει. Τὰ γὰρ αἰτιώδη κοινὰ τῆς ὅλης θεότητος ὁ ἱερός ἔφη Διονύσιος. Ἐνήργησε δὲ ὁ Πατὴρ πᾶσαν τὴν κτίσιν διὰ τοῦ Λόγου, εἶπεν τοῦ Υἱοῦ. Καὶ ἔταξε διὰ ἀγάπης, ἥτις ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τῷ μὲν γὰρ
 15 Πατρὶ ἰδίως ἀποδίδεται ἡ δύναμις, ἥτις ἐν τῷ δημιουργεῖν φανεροῦται, καὶ διὰ τοῦτο ἀφώρισται τῷ Πατρὶ τὸ ποιητὴν εἶναι· τῷ δὲ Υἱῷ, ἡ σοφία, δι' ἧς πατεῖ τὸ διὰ νοῦ ἐνεργοῦν, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται περὶ τοῦ Υἱοῦ· „Δι' οὗ πάντα ἐγένετο“· τῷ δὲ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ ἀγαθότης, ᾧ ἀποδίδεται ἡ κυβέρνησις τῶν ὄντων εἰς τὰ προσήκοντα τέλη αὐτὰ διεξάγουσα, καὶ
 20 ἡ ζωοποίησις· ἡ γὰρ ζωὴ ἐν τῇ ἐνδοθεν κινήσει συνίσταται· ἡ δὲ κινουσα ἀρχὴ τὸ τέλος ἐστὶ καὶ τὸ ἀγαθόν.

7. "Ὅτι ἐν μὲν τοῖς λογικοῖς κτίσμασιν εὐρίσκεται ἡ τῆς Τριάδος ὁμοιότης, κατὰ τὸν τῆς εἰκότος τρόπον, καθόσον ἐν αὐτοῖς καὶ λόγος εὐρίσκεται συλληφθεὶς καὶ ἀγάπη προϊούσα· ἔχουσι γὰρ καὶ νοῦν καὶ
 25 βούλησιν· ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς κτίσμασι, κατὰ τὸν τοῦ ἴχνους τρόπον. Εὐρίσκονται γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς ἔνια, ὅπερ οἶόν τέ ἐστιν ἀνάγεσθαι εἰς τὴν Τριάδα ὡς εἰς αἰτίαν. Καθὸ γὰρ ἕκαστον οὐσία ἐστίν, αἰτίαν παρίστησι καὶ ἀρχὴν, καὶ οὕτω τὸ τοῦ Πατρὸς δείκνυσι πρόσωπον, ὅς ἐστιν ἀρχὴ οὐκ ἐξ ἀρχῆς· καθὸ δὲ τινα μορφήν ἔχει καὶ εἶδος, παριστᾷ τὸν Λόγον,
 30 ἐπεὶ καὶ τὸ τοῦ τεχνητοῦ εἶδος ἐκ τῆς νοήσεως τοῦ τεχνίτου ἐστίν· καθόσον δὲ ἔχει τάξιν, παριστᾷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθ' ὅσον ἐστὶν ἀγάπη· ἡ γὰρ πρὸς ἕτερόν τι τοῦ ἀποτελέσματος τάξις ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ ποιούντος ἐστίν, καὶ διὰ τοῦτο φησὶν Αὐγουστίνος ἐν ἑκτῷ περὶ Τριάδος, ὅτι ἐν ἐκάστῳ τῶν κτισμάτων ἴχνος τι τῆς Τριάδος εὐρίσκεται. Ἄλλὰ μὴν
 f. 218 | καὶ ἕκαστον τῶν κτισμάτων συνέστηκε μὲν διὰ τῆς οὐσίας, διακρίνεται δὲ τῷ εἶδει, συμφωνεῖ δὲ διὰ τῆς τάξεως, ὥστε καὶ διὰ τῶν τριῶν τούτων ἐκεῖσε ἀνάγεται, καὶ ἄλλοις πολλοῖς, ἃ ἐνυπάρχουσι τοῖς ποιήμασιν ἀγαθὰ ἐκ τῆς μιᾶς καὶ πρώτης αἰτίας. Ἡ γοῦν ἐν ἀνθρώπῳ πρὸς τὴν Τριάδα

ὁμοιότης, εἰκόνας λέγεται διὰ τὸ ἐμφαίνεσθαι αὐτῇ τὴν αἰτίαν ὅσον πρὸς τὴν ὁμοιότητα τοῦ εἴδους αὐτῆς, ὡσπερ τὸ γεννηθὲν θερμὸν ἐμφαίνει τὸ γεννησάν πῦρ, ἢ ὁ τοῦ Ἑρμοῦ ἀνδριάς, τὸν Ἑρμῆν. Ἡ δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀποτελέσμασι τοῦ Θεοῦ, ὁμοιότης ἴχνους λέγεται, διότι οὐ τὸ εἶδος παρίστησιν, ἀλλὰ μόνον τὸ αἰτιώδες, καὶ ἴχνους παράστασις εὐλόγως λέγεται, διότι τὸ ἴχνος δείκνυσι κίνησιν τινος παριόντος, ἀλλ' οὐκ ἐκείνον, οἷός ἐστιν.

8. Ὅτι ἡ δημιουργία οὐκ ἀναμίγνυται τοῖς τῆς φύσεως ἢ τῆς τέχνης ἔργοις, ἀλλὰ προὔκειται. Τὸ γὰρ γίνεσθαι καὶ τὸ δημιουργεῖσθαι τῷ ὑφαστῶτι μόνῳ κυρίως ἀρμόζουσιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ σύνθετον, γινόμενον ἐξ ὕλης ὑπὸ τοῦ φύσει ποιούντος· τὸ δὲ εἶδος οὐ δημιουργεῖται ἢ γίνεται ἀλλὰ συνδημιουργεῖται, ἀρχόμενον εἶναι ἐνεργείᾳ ἐν τῷ συνθέτῳ, ἀλλ' οὐ γινόμενον καθ' αὐτό. Εἰ δὲ τὰ φύσει γινόμενα κτίσματα λέγονται, τοῦτ' ἐστὶ διότι ἡ τῆς φύσεως ἐνέργεια ἐκ τοῦ προὔποκεισθαι τὰς κτιστὰς ἀρχὰς ἐστίν. Οἱ δὲ λέγοντες δημιουργεῖσθαι τὸ φύσει γινόμενον ἀγνοοῦσι τὸ ὅτι τὸ εἶδος τὸ φυσικὸν οὐκ ἐστὶν ὑφαστῶς, ἀλλ' ὅ τί ἐστίν, ἀμαρτάνουσιν, οἷ μὲν αὐτῶν ἀνυπάρχοντα τὰ εἶδη τῇ ὕλῃ κεκρῦφθαι λέγοντες, οἱ δὲ, ὑπὸ τοῦ χωριστοῦ ποιούντος δημιουργεῖσθαι. Ἀλλὰ καὶ Αὐγουστίνος διακρίνει τὸ τῆς διαδοχῆς ἔργον, ὅπερ ἐστὶ τῆς φύσεως, τοῦ ἔργου τῆς κτίσεως.

Extraits de la Somme contre les Gentils.

Ἐπιτομή: ΑΝΕΙΡΗΡΩΤΗΤΟΝ ΤΟΥ ΚΑΘΗΜΕΡΟΥ ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΤΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
 ΔΙΕΓΡΑΦΗ: ΑΝΕΙΡΗΡΩΤΗΤΟΝ ΤΟΥ ΚΑΘΗΜΕΡΟΥ ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΤΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
 Ὅτι οὐκ ἐξ ἀϊδίου ἡ κτίσις (1).

1. Ὅτι οὐκ ἀνάγκη, εἰ ὁ Θεὸς ἀϊδιος, καὶ τὰ κτίσματα ἀϊδια εἶναι. Οὔτε γὰρ ἐκ τινος ἀνάγκης ποιεῖ ὁ Θεός· οὐκ ἄρα ἀπολελυμένως ἀνάγκη τὰ κτίσματα ἐκ τῆς ποιητικῆς εἶναι αἰτίας· οὔτε τὸ τέλος τῆς θείας θελήσεως, ἐξ ἧς τὰ ὄντα, ἕτερόν ἐστὶ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος· αὕτη δὲ οὔτε κατὰ τὸ εἶναι ἀπλῶς ἡρτηται τῶν κτισμάτων, καθ' αὐτὴν οὔσα ἐξ ἀνάγκης, οὔτε κατὰ τὸ εἶναι, καθ' αὐτὴν οὔσα τελεία ἀπλῶς. Οὔτε ἄρα ἀπὸ τῆς ποιητικῆς αἰτίας, οὔτε ἀπὸ τῆς τελικῆς δύνανται λαμβάνειν τὰ ὄντα τὴν ἀνάγκην τοῦ αἰεὶ εἶναι.

Ἄλλως τε, τὸ ἐξ ἀνάγκης προῖον τοῦ θελήσει ποιούντος τῷ λόγῳ τοῦ δέοντος πρόβεισιν· ὁ δὲ Θεὸς κατ' οὐδένα τρόπον τοῦ δέοντος τὰ κτίσματα παρήγαγεν, εἰ ἀπολελυμένως ἢ καθόλου αὐτῶν παραγωγῇ θεωροῖτο.

Ἐτι, οὐδὲν | κωλύει τὴν μὲν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ ἀϊδιον εἶναι, τὸ δ' ἀπο- f. 216 *

22 Ce titre ne se trouve pas dans le texte, mais en marge seulement A

(1) Ici renvoi à la note suivante, écrite au bas du f.: Σημ. — ἐκ τοῦ κατὰ Ἑλλήνων ταῦτα, ἕως τοῦ τῆς (σελήνης) σημείου; voir plus loin, p. 383, ligne 35. Scholarios abandonne ici pour un instant la *Somme théologique*, et fait quelques emprunts à la *Somme contre les Gentils*, spécialement livre II, chap. 31, 46 sq.